

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 312–317

Незалежна держава Україна розглядається як правовий суб'єкт міжнародної політики. Описуються статус і роль України в системі міжнародних правових відносин.

Україна завжди була активним членом міжнародного співтовариства, є членом ООН. На початок 90-х років минулого століття вона була учасницею понад 120 міжнародних договорів, з-поміж яких найважливішими є Статут ООН [23], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року та ін.

З проголошенням незалежності в Україні почала формуватися власна міжнародно-правова концепція. Так, у Декларації про державний суверенітет від 16 липня 1990 р. вперше зафіксовано поняття державного суверенітету, який визначається як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади України в рамках її території, а також незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах. Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередньо відносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній та спортивній сферах.

Становлення України як самостійної держави сприяло розвитку її міжнародного спілкування та розширенню участі в міжнародному цивільному обігу. Тому практичного значення набуло визначення статусу держави Україна як учасниці цивільних правовідносин з іноземним елементом.

Окремі аспекти правового становища держави як учасниці цивільно-правових відносин висвітили вітчизняні та іноземні науковці — Ануфрієва Л., Богуславський М., Борисова В., Данількевич І., Дмитрієва Г., Довгерт А., Зве-

ков В., Іванов А., Іссад М., Кібенко О., Лунц Л., Нешатаєва Т., Спасибо-Фатєєва І., Толстой Ю., Фединяк Г., Федоров О. та ін., але цілісного уявлення про особливості правосуб'єктності держави Україна як учасниці цивільних правовідносин з іноземним елементом, специфіку таких відносин та особливості відповідальності держави Україна за своїми зобов'язаннями у правовій літературі досі немає.

Перш ніж говорити про участь держави Україна у відносинах цивільно-правового характеру з іноземним елементом, треба з'ясувати сутність такого явища суспільного життя, як держава, визначити особливості її правосуб'єктності та сформулювати визначення поняття держави Україна як суб'єкта міжнародного приватного права.

Традиційно у міжнародному спілкуванні держава Україна розглядається як суб'єкт міжнародного публічного права, хоча таке розуміння сутності сучасної держави не можна вважати цілісним. Пов'язано це з тим, що за суб'єктивним складом міжнародні відносини, в яких бере участь держава Україна, можна поділити на два види:

- це відносини держави Україна з іншими іноземними державами, а також з міжнародними міжурядовими організаціями;
- приватно-правові відносини держави Україна з юридичними та фізичними особами, обтяжені іноземним елементом.

Відносини першого виду переважно складають сферу регулювання міжнародного публічного права і, хоча вони тісно пов'язані з відносинами другого виду, тут не досліджуються. Відносини другого виду виникають зазвичай у сфері цивільних відносин і становлять сферу регулювання міжнародного приватного права.

Одразу постає питання про визначення того, яких учасників приватних правовідносин з іноземним елементом треба сприймати як агентів держави Україна, тобто як саму державу Україна. Чи це мають бути якісь політичні представництва, чи державні підприємства, чи щось інше?

В юридичній літературі є багато визначень поняття “державна”. Так, наприклад, В. Корельський зазначає, що в широкому сенсі під державою розуміють політичну організацію суспільства, яка забезпечує його єдність та цілісність, здійснює за допомогою державного механізму управління справами суспільства, суверенну публічну владу, надає праву загальнообов’язкового характеру, гарантує права, свободи громадян, законність і правопорядок [24, 115–116].

У ч. 1 ст. 2 Проекту Конвенції Організації Об’єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності зазначається, що державою є як сама держава, так і її органи управління; складові федеративної держави; політичні підрозділи держави, які правочинні здійснювати дії, спрямовані на виконання суверенної влади держави; установи чи інституції держави та інші утворення у тій мірі, в якій вони правочинні здійснювати дії, спрямовані на виконання суверенної влади держави; представники держави, що діють в такій якості [22].

Відповідно до Закону США про імунітети іноземних держав 1976 року іноземна держава — це не тільки її політичні підрозділи та агентства, а й самостійні юридичні особи, корпорації та ін., більшість акцій або іншої участі в яких є власністю іноземної держави або її політичного підрозділу [17, 115].

А. Белов зазначає, що під “державою” слід розуміти державу (федеральну та унітарну), її органи (муніципальні та міські), інші державні утворення та їх органи, а також державні банки, підприємства та установи [2, 312].

Отже, бачимо, що у визначення держави подекуди входять не лише безпосередньо державні (владні) структури, а й юридичні особи, які належать до державного сектора економіки.

З огляду на це можна виокремити два погляди на державу як суб’єкта цивільних правовідносин, що сформовані в науці.

1. Концепція “розщеплення” держави на дві особи. Її прибічники (В. Звеків [13, 230], А. Іванов [14] та ін.) вважають, що:

а) в тих випадках, коли держава вступає у майнові відносини внаслідок свого суверенітету, це одна особа — владний суб’єкт;

б) коли держава вступає в майнові правовідносини у приватній сфері — це вже зовсім інший суб’єкт, правовий статус якого порівнюється до статусу юридичних осіб.

Виходячи з положень цієї концепції вирішення проблеми визначення статусу держави зумовлюється природою її участі у таких відносинах. В. Звеків зазначає, що залежить це від того, діє вона як суверен (*jure imperii*) або як приватна особа (*jure gestionis*) [13, 230].

Концепція “розщеплення” держави не знайшла одностайної підтримки і схвалення в юридичній науці [11, 50].

2. Концепція визначення держави як особливого суб’єкта міжнародного приватного права. Її прибічники (М. Богуславський [4, 149], В. Гаврилов, І. Данилькевич [11, 50], Г. Дмитрієва [18, 248–249], О. Кібенко [15, 79], Т. Нешатаєва [19, 142], Г. Фединак [25, 127] та ін.) зазначають, що держава є особливим суб’єктом міжнародного приватного права, її статус не можна ототожнювати зі статусом юридичної особи.

О. Кібенко з цього приводу зазначає, що у сфері майнових відносин держава виступає як особливий суб’єкт права, оскільки не є юридичною особою, вказуючи на те, що не існує такого правопорядку, який надав би їй такого статусу [15, 79]. Завдяки такій властивості, як суверенітет, наголошує М. Богуславський, держава може виступати у відносинах, що регулюються нормами як міжнародного публічного права, так і приватного [4], як самостійний суб’єкт.

Аналіз цих двох концепцій дав змогу зробити наступні висновки.

1. З позицією прибічників концепції “розщеплення” держави не можна погодитися, а концепція визначення держави як особливого суб’єкта міжнародного приватного права є більш переконливою з таких міркувань:

- держава в усіх випадках єдина, а суверенітет невід’ємний від неї. Тому слід виходити з єдності суверенітету держави та її правосуб’єктності. При цьому прояви правосуб’єктності можуть бути зовсім різними. Навіть здійснюючи економічну діяльність в міжнародному цивільному обороті, держава, виступаючи як приватна особа, залишається носієм суверенної державної влади;
- категорія юридичної особи — це поняття винятково внутрішньодержавного права, і саме держава наділяє своїх суб’єктів правами юридичної особи. Хто ж у такому разі

може наділити державу правами юридичної особи? Такого національного чи наднаціонального органу немає;

- укладаючи міжнародні угоди цивільно-правового характеру, держава діє не з метою отримання особистої вигоди, а в інтересах всього суспільства. Тому уподібнювати дії держави Україна діям комерційних підприємств та організацій навряд чи правомірно.

2. Вважаємо за правильне визначати державу Україна як самостійного суб'єкта міжнародного приватного права з особливим статусом, якого не можна ототожнювати з іншими суб'єктами.

Специфіка правового становища держави Україна у міжнародному приватному праві полягає в тому, що, будучи суб'єктом міжнародних приватно-правових відносин, вона залишається суб'єктом публічного права. Тому суб'єкти міжнародного приватного права класифікуються так: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи; 3) держава Україна — особливий суб'єкт міжнародного приватного права.

Ю. Толстой зазначає, що підкреслюючи особливість статусу держави як суб'єкта приватного права, її таким чином виводять із загального ряду суб'єктів [9, 154].

У проєкті закону України “Про міжнародне приватне право”, який було прийнято у 2005 р. [20], не було чітко визначено, чи ототожнюється держава з утворюваними нею юридичними особами публічного права. Про це свідчить той факт, що у назвах і тексті § 3 гл. 3 розд. 2 і ст. 28 Проекту використовується словосполучення “держава *та інші* юридичні особи публічного права”, з тлумачення якого можна зробити хибний висновок, що держава належить до різновиду юридичної особи публічного права.

Не вдаючись до глибокого аналізу природи юридичної особи, що не є предметом цього дослідження, але дослідженню якої приділено багато уваги вітчизняними і закордонними вченими (В. Борисова, М. Кулагін, А. Асосков [5, 23–26], О. Кривенко [17, 225–228] та ін., зазначимо, що таке нечітке формулювання в законі могло б призвести до використання на практиці цієї норми для обґрунтування того, що держава і утворені нею юридичні особи — це одне ціле і держава у міжнародних приватноправових відносинах має нести відповідальність за зобов'язаннями створених нею юридичних осіб публічного права, а останні мають нести відповідальність за зобов'язаннями держави Україна.

Такий підхід суперечить національній правовій традиції (позицію розмежування держави та утворених нею юридичних осіб, а також їхньої відповідальності обстоюють, наприклад, такі вчені, як О. Кібенко [15, 79], А. Пушкін, В. Самойленко [10, 159], Г. Фединак, Л. Фединак [25, 140]) та положенням ст. 174, 176 Цивільного кодексу України [26] і ст. 73, 74 Господарського кодексу України [8].

З метою запобігання таких невірних висновків законодавець в Законі України “Про міжнародне приватне право” [12] вилучив із назви і тексту зазначеної статті слова “інших”, виклавши її в такій редакції:

“Стаття 30. Участь держави та юридичних осіб публічного права в приватноправових відносинах з іноземним елементом.

До приватноправових відносин з іноземним елементом за участю держави та юридичних осіб публічного права застосовуються правила цього Закону на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом”.

Відповідно діяльність держави Україна як учасниці міжнародних приватноправових відносин треба відмежовувати від діяльності юридичних осіб, які нею утворюються або у статутному фонді яких є частка державної власності. Не можна ототожнювати її з особливим типом юридичних осіб — юридичними особами публічного права. Останні хоча і утворюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим чи органу місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 81 ЦК), але є самостійними суб'єктами цивільного права і виступають у цивільно-правовому обігу від свого імені, а не від імені держави.

Державні унітарні підприємства (державне комерційне підприємство або казенне підприємство), правовий статус яких визначено у гл. 8 Господарського кодексу України, також є самостійними суб'єктами суспільних відносин. Вони діють від власного імені та не можуть ототожнюватися з державою чи органом державної влади, який їх утворив.

На підставі проведеного аналізу робимо висновок, що *держава Україна як учасниця міжнародних приватноправових відносин має особливий статус і є самостійним суб'єктом міжнародного приватного права, правовий статус якого відрізняється від статусу інших суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб міжнародного приватного права). Хоча держава має окремі ознаки юридичної особи (наприклад, наявність відокремленого майна та ін.), однак ото-*

можновати статус держави зі статусом юридичної особи не має достатніх підстав.

За часів існування СРСР Радянська держава, виступаючи як суб'єкт міжнародного приватного права у майнових відносинах, використовувала суверенітет для фактичного домінування над іншими учасниками цивільно-правового обігу, наприклад, набуваючи майно своїх та іноземних громадян і юридичних осіб у власність шляхом його націоналізації, експропріації та конфіскації. Ст. 141 ЦК УРСР передбачала можливість вилучення майна у власника в державних або громадських інтересах з виплатою йому вартості майна (реквізиція), а також безоплатне вилучення майна як санкцію за правопорушення (конфіскація). І тільки 16 грудня 1993 р. на підставі Закону № 3718-12 ст. 141 “Реквізиція і конфіскація” було вилучено з ЦК УРСР.

Вітчизняні радянські та пострадянські вчені — фахівці в галузі міжнародного приватного права (М. Богуславський [4, 168–175], М. Вольф [6, 558–562], І. Данилькевич, О. Федоров [11, 57–58], Л. Лунц, Н. Маришева, О. Садиков [17, 119, 125–130] та ін.) питання націоналізації, експропріації та конфіскації державою майна приватних осіб включали до предмета міжнародного приватного права, обґрунтовуючи право держави на вчинення таких актів тим, що це є формою прояву її суверенітету. До відносин стосовно майна, яке перебувало на території СРСР під час націоналізації, експропріації та конфіскації, радянська влада застосовувала винятково власний закон. Актуальною щодо цього була проблема дії радянських актів про націоналізацію за кордоном.

Потім в не меншому масштабі ця проблема постала після Другої світової війни для країн Східної Європи та Азії, а також держав, що розвиваються, які здійснювали у 60–70-ті роки ХХ ст. націоналізацію іноземної власності на своїх територіях після проголошення ними політичної незалежності від метрополій. Націоналізація у країнах, що розвиваються, слугувала цілям досягнення економічної незалежності. До зазначеного періоду, однак, міжнародне право вже мало достатню кількість документів, які формують юридичну базу для проведення націоналізації: Декларація принципів міжнародного права 1970 р.^{*}, резолюція Генераль-

* Декларація о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 г. Принята 24 октября 1970 г. Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-м пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН // Действующее международное право. — Т. 1. — М.: Московский независимый ин-т междунар. права, 1996. — С. 65–73.

ної Асамблеї ООН № 1805 “Про національний суверенітет над природними ресурсами”^{***}, Хартія економічних прав та обов'язків держав 1974 р.^{***}, а також Декларація щодо встановлення нового міжнародного економічного порядку 1974 р.^{****}

Класична західна доктрина визнає право держави на експропріацію, під якою розуміється як націоналізація у власному сенсі слова, так і реквізиція (конфіскація) будь-якої власності, у тому числі іноземної, але за умов дотримання вимог про те, що експропріація має здійснюватися, по-перше, у суспільних інтересах, по-друге, на законних підставах, по-третє, без дискримінації, та має супроводжуватись “швидкою, адекватною та ефективною компенсацією”. Наведене складає “формулу Халла”, яку зафіксовано в обміні нотами між державним секретарем США К. Халлом та урядом Мексики. Тим не менш важливо підкреслити, що націоналізація не носить характеру карного заходу, що властиво конфіскації як покаранню окремих осіб або категорій осіб. Націоналізація — це акт держави, який може стосуватися як іноземних, так і національних фізичних та юридичних осіб^{*****}.

Л. Ануфрієва зазначає, що держави, які розвиваються, підтримують доктрину всеосяжного та повного суверенітету над природними ресурсами і розглядають право на націоналізацію як похідне від державного суверенітету, внаслідок чого

** Резолюція 1803 (XVII) Генеральной Ассамблеи ООН “Неотъемлемый суверенитет над естественными ресурсами” от 14 декабря 1962 г. — <http://zakon.rada.gov.ua>

*** Хартія економічних прав та обов'язків держав // Резолюції, прийняте Генеральною Ассамблеєю на двадцять дев'ятой сессии. Т. 1 (17 сент. — 18 дек. 1974 г.). — Нью-Йорк: ООН, 1975. — С. 64–71.

**** Декларація об установлении нового международного экономического порядка // Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на шестой специальной сессии (9 апр. — 2 мая 1974 г.). — Нью-Йорк: ООН, 1974. — С. 3–5.

***** Одним з яскравих прикладів націоналізації власності, яка належала іноземцям, є перехід до єгипетської держави майна Суецького каналу на підставі декрету Президента Єгипту від 26 червня 1956 р. Управління каналом на підставі Декрету передавалося єгипетській державі, яка утворила незалежний орган, з правами юридичної особи, з метою управління справами та майном компанії Суецького каналу. Західні держави (Англія, Франція, США), формально визнаючи право Єгипту на націоналізацію, спробували спростувати законність Декрету 1956 р., говорячи про те, що компанія є “міжнародним інститутом”, статус якого не може бути змінено внутрішнім — єгипетським — законом. Проте до націоналізації компанія Суецького каналу підпорядковувалася відповідно до вимог Договору 1866 р. юрисдикції Єгипту і була юридичною особою єгипетського права, водночас судноплавною по каналу регулювалося міжнародною угодою — Константинопольською конвенцією 1888 р., чинність юридичних зобов'язань держав за якою не була зачеплена націоналізацією.

виплата компенсацій базується не на формулі “швидка, адекватна та ефективна”, а розраховується з урахуванням усіх обставин (“колоніальне панування”, “розкрадання іноземними компаніями природних багатств країни”). Це призводить до значного зменшення розмірів виплат. Так, за 20 років здійснення великої кількості актів націоналізації — з 1956 по 1976 р. — лише у трьох випадках виплачена компенсація відповідає зазначеному спектру вимог: у Бразилії (1964 р.), Замбії (1969 р.) і Перу (1976 р.). Звісно, велика кількість нині існуючих держав, які мають власність у таких країнах, але ніяким чином не причетні до колоніального минулого, не поділяють подібних підходів. Однак у 1973 р. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 3171 було підтверджено право держав, які звільнилися, самим визначати форми і розмір компенсації [1, 161–168].

У зв'язку з наведеним текстом і з метою захисту іноземних інвестицій, а також з метою сприяння їх залученню на територію України нашою державою укладено міжнародні угоди з багатьма країнами світу*, які регулюють питання націоналізації та експропріації державою іноземних інвестицій.

У цих угодах зазначається, що інвестиції інвесторів будь-якої Договірної Сторони не будуть націоналізовані, експропрійовані або щодо них не будуть вжити заходи, що мають ефект, еквівалентний націоналізації або експропріації на території іншої Договірної Сторони, окрім як за для суспільних цілей. При цьому експропріація провадитиметься за належним судочинством, на недискримінаційній основі та супроводжуватиметься умовами про виплату негайної, адекватної та ефективної компенсації.

Така компенсація дорівнюватиме ринковій ціні інвестицій станом на час, коли про експропріацію або загрозу експропріації стало загальновідомо, вона включатиме відсоток з дати експропріа-

* Такі угоди Україна має з урядами Королівства Данії; Арабської Республіки Єгипет; Литовської Республіки; Чеської Республіки; Грецької Республіки; Республіки Вірменія; Естонської Республіки; Республіки Куба; Аргентинської Республіки; Королівства Швеція; Республіки Молдова; Республіки Білорусь; Ліванської Республіки; Республіки Корея; Азербайджанської Республіки; Латвійської Республіки; Республіки Хорватія; Туркменістану; Республіки Македонія; Республіки Ємен; Республіки Індія; Держави Кувейт; Султанату Оман; Сирійської Арабської Республіки, а також з Королівством Нідерландів; Угорською Республікою; Швейцарською Конфедерацією; Республікою Австрія; Іспанією; Португальською Республікою; Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією. Перелік таких договорів і країн постійно збільшується.

ції, робитиметься без затримки, буде такою, що ефективно реалізується та вільно переводиться у вільно конвертовану валюту, здійснюватиметься відповідно до чинного законодавства країни, що приймає інвестицію.

При цьому потерпілий інвестор матиме право на негайний перегляд судовою або іншою незалежною владою цієї Договірної Сторони його справи та на оцінювання його інвестицій відповідно до викладених принципів. Цей же принцип закріплено у Законі України “Про режим іноземного інвестування” [21].

Таким чином, зазначимо: *сьогодні держава Україна є в цілому рівноправним з юридичними та фізичними особами суб'єктом міжнародного приватного права. Міжнародні приватноправові відносини, в яких одною стороною є держава Україна як суб'єкт міжнародного приватного права, а іншою — іноземна фізична чи юридична особа, є горизонтальними, тобто такими, що будуються на принципах диспозитивності та юридичної рівності сторін.*

Підсумовуючи викладене на підставі комплексного аналізу правосуб'єктності України, зробимо наступні висновки.

1. Зміст правосуб'єктності України складають: а) *правоздатність* — здатність держави Україна мати права та обов'язки суб'єкта міжнародного приватного права; б) *дієздатність* — здатність держави Україна своїми діями створювати права та набувати обов'язки суб'єкта міжнародного приватного права.

2. Правосуб'єктність держави Україна не є безмежною. Вона обмежується громадянським суспільством всередині країни та міжнародним публічним правом — за її межами.

3. Держава Україна є самостійним суб'єктом міжнародного приватного права, тому її не можна ототожнювати з утворюваними нею юридичними особами. Підтвердженням цього висновку є те, що її участь в міжнародному приватному праві опосередкована представництвом (законним чи договірним).

Держава Україна є в цілому рівноправним з юридичними та фізичними особами суб'єктом міжнародного приватного права. Міжнародні приватноправові відносини, в яких одною стороною є держава Україна як суб'єкт такого права, а іншою — іноземна фізична чи юридична особа, є горизонтальними, тобто такими, що будуються на принципах диспозитивності та юридичної рівності сторін.

Література

1. Ануфриева Л. П. Международное частное право: В 3 т. — Т. 2: Особенная часть: Учебник. — М.: БЕК, 2000. — 656 с.
2. Белов А. П. Международное предпринимательское право: Практ. пособие. — М.: Юрид. дом "Юстицинформ", 2001. — 336 с.
3. Белоглавек О. Міжнародне контрактне право. — К.: Таксон, 2000. — 270 с.
4. Богуславский М. М. Международное частное право. — М.: Юристь, 2002. — 462 с.
5. Борисова В. Новый Цивільний кодекс України і проблеми сутності юридичної особи // Юрист України. — 2003. — № 1. — С. 23–26.
6. Вольф М. Международное частное право. — М., 1948. — 702 с.
7. Вылегжанин А. Н. Подземный предел распространения суверенитета государства // Государство и право. — 2001. — № 8. — С. 68–74.
8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР України. — 2003. — № 18. — Ст. 144.
9. Гражданское право. Ч. 1: Учебник / Под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. — М.: ТЕИС, 1996. — 552 с.
10. Гражданское право Украины: Учеб. для вузов системы МВД Украины: В 2 ч. — Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; Под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. — Х.: Ун-т внутр. дел; Основа, 1996. — 440 с.
11. Данилькевич И. И., Федоров О. Н. Международное частное право: Учеб. пособие. — Д.: Арт-Пресс, 1999. — 210 с.
12. Закон України "Про міжнародне приватне право" від 27 червня 2005 р. №2709-IV. — <http://zakon.rada.gov.ua>
13. Звекон В. П. Международное частное право: Курс лекций. — М.: Издат. группа "НОРМА ИНФРА-М", 1999. — 686 с.
14. Иванов А. Государство как субъект гражданского права. — <http://www.balfort.biz.ru>
15. Кибенко Е. Р. Международное частное право: Учеб.-практ. пособие. — Х.: Эспада, 2003. — 512 с.
16. Кривенко О. Г. Деякі аспекти правосуб'єктності юридичної особи // Методологія приватного права: Матеріали наук.-теорет. конф. (м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — С. 225–228.
17. Лунц Л. А., Марышева Н. И., Садилов О. Н. Международное частное право: Учебник. — М.: Юрид. лит., 1984. — 336 с.
18. Международное частное право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / Л. П. Ануфриева, К. А. Бекашев, Г. К. Дмитриева и др.; Отв. ред. Г. К. Дмитриева. — М.: ТК Велби; Проспект, 2004. — 688 с.
19. Нешатаева Т. Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: В 3 ч. — М.: ОАО "Издат. дом "Городец", 2004. — 624 с.
20. Про міжнародне приватне право: Проект Закону України від 9 жовтня 2002 р., прийнятий за основу Постановою ВР від 6 червня 2003 р. — <http://zakon.rada.gov.ua>
21. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // ВВР України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.
22. Проект Конвенции Организации Объединенных Наций о юрисдикционных иммунитетах государств и их собственности. — <http://www.un.org>
23. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда // Сб. док. Организации Объединенных Наций. — М.: Наука, 1981.
24. Теория государства и права: Учеб. для юрид. вузов и ф-в / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. — М.: Издат. группа "ИНФРА-М — НОРМА", 1997. — 570 с.
25. Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 416 с.
26. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. — К.: Атика, 2003. — 416 с.

Держава Україна як активний і самостійний учасник міжнародних правових відносин має особливий правовий статус. Воднораз ці відносини будуються на принципах рівності прав та обов'язків сторін.

Государство Украина как активный и самостоятельный участник международных правовых отношений имеет особый правовой статус. Вместе с тем эти отношения строятся на принципах равенства прав и обязанностей сторон.

The state Ukraine as the active and independent participant of the international legal relations, has a special legal status. At the same time these relations are based on principles of equality of the rights and duties of the sides.

Надійшла 15 листопада 2007 р.